

DE FAMILIE VAN MEIRHAEGHE BIJ HET KRUIS

ANALYSE VAN EEN 18DE- EEUWS ROUWPANEEL (*)

Herman Meirhaeghe & Patrick Devos

Herman Meirhaeghe, ° Tielt 1949, ambtenaar Beleidsdomein Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap; genealoog sedert drie decennia genealogieën Van Meirhaeghe, Vande Woestijne, Tsantele, Tsammels e.a.; publiceert in verschillende heem- en geschiedkundige tijdschriften en jaarboeken.

° 21-09-1944 te Oudenaarde. Doctor in de oudheidkunde en de kunstgeschiedenis (K.U.L.). Gespecialiseerd in Monumentenzorg, de cultuurgeschiedenis en de religieuze iconografie. Voorheen werkzaam in de dienst monumentenzorg en cultuurpatrimonium van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

‘t

En is van u, hiernederwaard, geschilderd of geschreven,
mij, moederken, geen beeltenis, geen beeld van u gebleven.
Geen tekening, geen lichtdrukmaal, geen beitelwerk van steene,
't en zij dat beeld in mij, dat gij gelaten hebt, alleene.
- Guido Gezelle -

DOOD EN BEGRAVEN

En als we dood zijn groeit er gras op onzen buik, gras op onzen buik ! Deze evergreen mag dan al door ongeveer iedereen ooit wel eens uit volle borst meegeloeid zijn, dat van dat gras gold niet voor iedereen en al zeker niet in vroegere tijden. Inderdaad, wie bij leven het meest weer en wind getrotseerd had, om den brode of anderszins, moest dat ook na zijn dood blijven doen, op het tochtige kerkhof in de schaduw van de kerktoren. Geen arduinen of marmereen grafsteen op je buik, maar een aarden rechthoekje dat al snel evolueerde tot een verloederd volkstuinje met een houten of - in het beste geval - smeedijzeren kruis er bovenop. Dat *gras op onzen buik* mocht ook heel letterlijk genomen worden. Het kerkhof zag er immers vaak

uit als een weide. Mooi meegenomen, dacht E. H. Marcus Temmerman, pastoor van Lede, die zijn koeien zelfs op het kerkhof liet grazen. Ondanks de zegswijze *koeien met witte voeten mogen op het kerkhof grazen*, werd hij daarvoor toch op 8 oktober 1573 door de kerkelijke rechtbank voor veroordeeld (1). Olivier Cooreman uit Elsegem moest op 2 september 1575 dan weer 20 schellingen boete betalen omdat hij zijn paarden had laten grazen op kerkhof (2). Anderzijds werd het gras dat op het kerkhof groeide soms ook officieel verpacht, zoals te Nokere en te Wannegem (3). Verpacht, waartoe? Heel zeker om er koeien te laten grazen. En koeien bakken natuurlijk bij de vleet vlaaien, die geruimd moesten worden. Zo kreeg Francies Van Assche,

(*) Dit artikel verscheen in Jaarboek 2011 van de Kruishoutemse Heem- en Geschiedkundige Kring "Hultheim".

(1) Ben je goed gezien door de overheid, dan bekom je voordelen, heb je een voetje voor.

(2) DE BROUWER, J., De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie, 1570-1795, Tielt, 1971-72, 79. Om in hun levensonderhoud te voorzien, runden de dorpspastoors meestal een klein boerderijtje.

(3) Rijksarchief Ronse (nu Rijksarchief Kortrijk), Oud Kerkarchief Wannegem, Kerkrekeningen, inventaris 201.

die blijkbaar te Nokere als *strontraper* fungeerde, in 1701 twee pond uitbetaald *over thebben vergadert het mesch* – uitwerpselen - *gemaakt op het kerkhof door de vluchtebeesten* (4). Te Wannegem werden overigens niet alleen het gras, maar ook de appelbomen die op het kerkhof groeiden, verpacht ten voordele van de kerk. Om maar te zeggen : het kerkhof zag er toentertijd wel even anders uit dan de strak geordende, stille dodenakker die hij vandaag geworden is.

Als afluivige had je geluk wanneer je aan de zuidkant, in het zonnetje, een beetje beschut tegen de strakke noordoostenwind kon rusten, en je eeuwige rust niet teveel verstoord werd door wankele hoogmisgangers, lallende kermisklanten of smeuiige koeienvlaaien. Na enkele decennia verdween je graf, werd het perkje omgespit en werd een andere medemens – en liefst niet die buurman die je jarenlang *den duvel* had aangedaan - op je eigenste plekje te rusten gelegd. En je lag natuurlijk ook moederziel alleen in je kuil, dit in tegenstelling tot de rijke stinkerds van het dorp, die vaak tot in lengte van dagen het postume gezelschap genoten van ouders, echtgenote, kinderen en kleinkinderen, die regelmatig in de crypte of in het familiegraf werden bijgezet of -gelegd. Al is dit laatste misschien ook niet altijd een zegen...

Een heel kleine minderheid van de beminde parochianen – telgen uit de plaatselijke adellijke geslachten en sommige dorpsnotabelen - kreeg een rustplaats binnen de kerk, hetzij in het schip of de zijbeuken, hetzij in het hoogkoor. Daarmee werd duidelijk gemaakt dat, hoewel iedereen gelijk is voor de Schepper en voor zijn druk bezette meesterknecht Magere Hein, de één toch weer wat meer gelijk was dan de ander, ook wat de laatste aardse verblijfplaats betreft. Van die kerkhofgraven – en zelfs van de meeste kerkhoven rondom de parochiekerk - is allang niets meer overgebleven, dit in tegenstelling tot de grafplaatsen van de dorpsnotabelen. Sommigen van hen kregen een

echt grafmonument in het hoogkoor, zoals dat van baron Mathieu Xavier de Ghellinck in het Nokerse Sint-Ursmaruskerkje, anderen lieten een gedenksteen aanbrengen tegen een kerkpilaar zoals de Stapletons en de De Schieteres en nog anderen verkozen een in de vloer ingemetselde grafsteen, zoals die van de familie Dhuyvetter en Van Cauwenberghe (5). Maar ook veel van deze grafstenen ontsnapten niet aan de sloophamer die onverbidde geïntendeerd werd bij de periodische verbouwingen en uitbreidingen van kerken. Ze werden ook zonder pardon als brokstukken gerecycleerd en in de grondvesten verwerkt, zoals te Kruishoutem... Wat was er nu te verkiezen? Op het kerkhof begraven worden met een fris gazonnetje op je buik en het glasheldere liedje van de merel in de nabije treurwilg? Of binnen het kerkgebouw eeuwenlang het slecht gestemde orgel van de koster of de pijnlijke voorzang van mijnheer pastoor te moeten aanhoren en lijdzaam de schoenzolen ondergaan van generaties dorpsgenoten die hun onchristelijke voeten aan uw nobele of notabele naam vegen tot die tenslotte helemaal is weggesleten en uitgewist?

Plaatselijke prominenten lieten ook nog andere statussymbolen, onder de vorm van beschilderde panelen zoals *obiits* of rouwborden in de kerk ophangen. Iedereen kent ze wel, die meestal vierkante, maar *overhoeks* opgehangen, zwartgeverfde panelen, versierd met de personalia van de overledene (naam, geboorte- en sterftedatum), heraldische elementen of familiewapens en doodsof eeuwigheidssymbolen (schedel, beenderen, zandloper) (6). In de kerk van Kruishoutem zijn er nog enkele te bezichtigen. Ook de kerk van Nokere bezit er een paar, o.a. dat van barones Nathalie de Ghellinck de Nokere en dat van Maria Désirée de Moerman d'Harelbeke (7). Het waren duidelijk geen *armoezaaiers* die zich op deze wijze lieten afficheren. Deze rouwborden werden eerst tegen de gevel van het sterfhuis opgehangen

(4) KINDS, L., SAVEYN, M., VAN DEN MEERSCHAUT, J.M., Acht eeuwen Nokere, La petite histoire van de kerk en haar parochianen, 57. *Vluchtebeesten* : volgens het *Westvlaamsch Idioticon* van Deken L. De Bo, betekent *vluchten* : iets verbergen tegen naderend onheil; hij geeft deze voorbeelden: *haast u, vlucht den oegst in de schuur; het onweer nadert; als de plunderaars aankwamen, elk vluchte zijn goed waar hij maar kon*. Zou er in 1701 militair onheil boven Nokere gehangen hebben, waardoor inwoners hun vee op het kerkhof in veiligheid gebracht hadden?

(5) KINDS, L. e.a., Acht eeuwen Nokere, Markante Families, 89, 135-145.

(6) Illustratie obiit : <http://www.alexander-gyselinckx.be/images/heraldry/OBIIT-d.F-v.den-B.jpg>

(7) KINDS, L. e.a., Acht eeuwen Nokere, De Heren van Nokere, 91.

en werden dan naderhand aan de muren van de kerk bevestigd waar de overledene begraven was. Toen Keizer-koster Jozef II op 18 juli 1784 bepaalde dat overledenen niet langer binnen de kerk begraven mochten worden – er wordt gezegd dat in sommige kerken zo'n sterke lijkgeur hing dat men overvloedig wierook moest branden om de stank te maskeren - stimuleerde dit de aanmaak van *obiits* die verwezen naar de overledenen die voortaan op het kerkhof begraven werden. Een nog kleinere minderheid liet geen bord, maar een heus schilderij ontwerpen, dat dan boven of in de buurt van het graf werd opgehangen. Over zo'n rouwpaneel met schilderij gaat deze bijdrage.

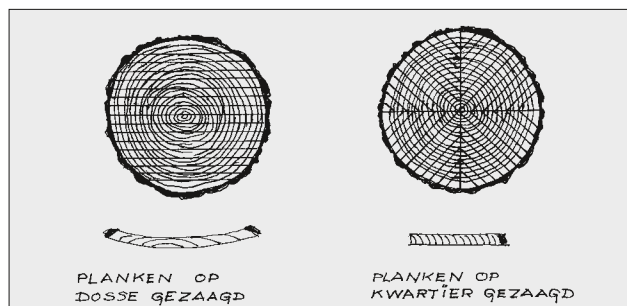
VEILING

Bij het bekende *Veilinghuis Bernaerts* in Antwerpen werd begin 2010 door mevrouw Silvie Goeminne, dochter van dr. Luc Goeminne, een dergelijk beschilderd paneel ter veiling aangeboden. Titel van het werk : *De familie Van Merhaeghe bij Christus aan het kruis*. Het werk, dat geschat werd op 800 € tot 1200 €, werd uiteindelijk op 10 mei 2010 verkocht voor 900 €. Pogingen om te achterhalen wie de nieuwe eigenaar is – teneinde enkele betere afbeeldingen te kunnen maken – mislukten. Omwille van privacyredenen werd de naam niet vrijgegeven.

BESCHRIJVING VAN HET PANEEL

De beschrijving van het paneel moest dus gebeuren aan de hand van de verre van optimale afbeelding op de website van *Veilinghuis Bernaerts* (8). Dat het originele werk niet kon bestudeerd worden, bracht dus grote beperkingen met zich mee. Toch proberen we er een maximum aan informatie uit te halen.

Het rouwpaneel, dat bestaat uit drie duidelijk van elkaar gescheiden, verticale houten panelen, heeft een hoogte 63 cm en een breedte van 48 cm. Van welk soort hout het vervaardigd werd, blijft een onbeantwoorde vraag, maar bijna altijd en bij voorkeur werd daarvoor eik gebruikt. Vóór het ter veiling werd aangeboden, was het paneel gevat in een zwarte, houten omlijsting die de drie stukken bij elkaar hield. Het is niet bewezen dat het om de oorspronkelijke omlijsting ging. Vermoedelijk werd het paneel zowel bovenaan – de ruitvormige blauwe hemel en de wolkenpartij lijken afgetopt te zijn – en misschien ook onderaan ingekort. Hoewel het uit drie aparte stukken bestaat, is het toch geen drieluik of opvouwbare triptiek. Dit genre bestond immers niet meer in die tijd – 18de eeuw - en bovendien zouden, in het geval van een triptiek, elk van de twee zijluiken de helft van de breedte van het middenluik moeten bedragen, wat hier duidelijk niet het geval is. Het middenstuk is inderdaad te klein om door de beide zijpanelen perfect bedekt te kunnen worden. Op een klassiek drieluik staat bovendien op elk van de drie panelen ook een min of meer op zichzelf staand tafereel afgebeeld, wat hier evenmin het geval is. Wel integendeel : de twee *breuklijnen* schenden zelfs de totaliteit van de afbeelding door dwars doorheen de gezichten en de lichamen te snijden van de

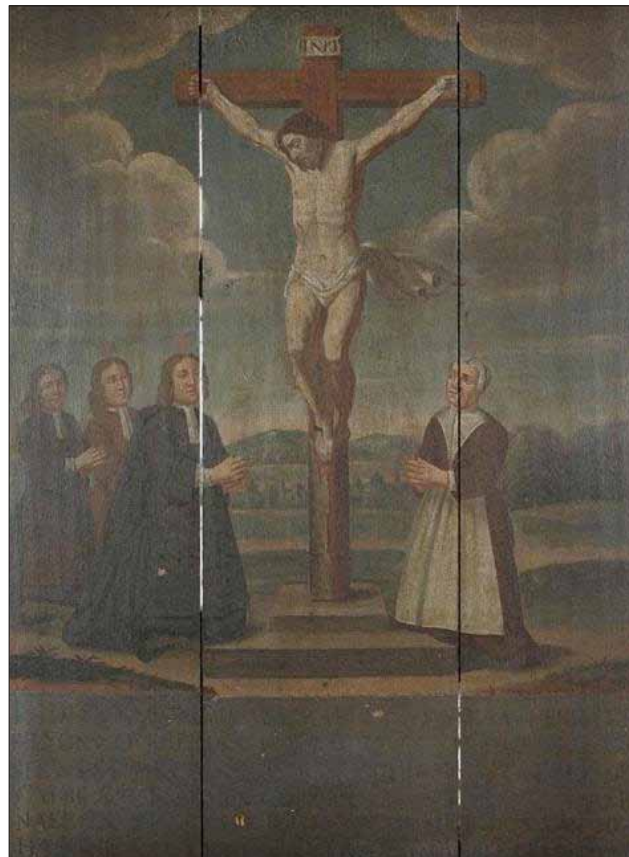
(8) Internetadres *Veilinghuis Bernaerts* : www.bernaerts.be.

dichtst bij het kruis staande personen. Vanwaar dan die drie stukken? Panelen breder dan 20 cm bestonden uit twee planken of meer, naar gelang van de breedte. Deze werden, vóór het eigenlijke schilderen, aan elkaar vastgemaakt met warme lijm (soms met tand- en groefverbinding). Het hout werd *op kwartier* gezaagd; planken *op dosse* gezaagd trekken immers krom. In ieder geval moest het levende hout vrij kunnen bewegen, d.w.z krimpen of uitzetten. Indien het aaneengelijmde paneel in een vast kader werd gezet, kon het hout niet meer bewegen, barstte het en kwamen de afzonderlijke planken los langsheen de gelijkde voegen. Dat is hier dus gebeurd (9).

Wat het figuratief gedeelte betreft, dat wellicht in olieverf is geschilderd : centraal staat de gekruisigde Christus met rechts van Hem een geknielde vrouw met gevouwen handen en links drie mannen in dezelfde houding. Deze figuren staan in een heuvelige, groenige, landschappelijke omgeving die bekroond wordt door een wolkenhemel die zich opent in een blauw ruitvormig middenveld. In de donkerkleurige band onderaan staat een zesregelige, in hoofdletters geschreven inscriptie, die verderop in dit artikel onder het vergrootglas wordt gelegd.

De vrouw staat bij het kruis zoals Maria, Jezus' Moeder van Smarten, tafereel dat in de beeldende kunst en vooral in de muziek talloze keren werd uitgebeeld of vertolkt als het zogenaamde *Stabat Mater* (10). De vrouw draagt een lang zwart kleed waarop vooraan een witte, voorschootachtige partij en een driehoekig borststuk van dezelfde stof met gelige gebrodeerde (?) motieven is aangebracht. Het borststuk loopt spits en strak vanuit de borststreek naar de schouders almaar breder uit en heeft geen rechtopstaande boord die rond de hals aansluit. Een stukje van haar witte hemd komt uit de zwarte mouwen te voorschijn. Op het hoofd - en dan vooral het achterhoofd - draagt zij een klein wit mutsje. Vingers, polsen en oren zijn niet met juwelen opgesmukt.

De drie mannen staan schuin achter elkaar opgesteld. De eerste in de rij is merkbaar ouder dan de beide anderen. Boven zijn hoofd en boven

dat van de tweede man zweeft een rood kruisje (of vlammetje?). Dat is ook het geval bij de vrouw. Dit betekent dat deze personen overleden waren. De drie mannen dragen dezelfde kledij, die enkel naar kleur verschilt. De voorste man gaat volledig in het zwart gekleed, de tweede in het bruin, de derde in kleren van een zwarte of donkerblauwe kleur. Hun kleding bestaat uit een wit hemd, dat even uit de mouwen te voorschijn komt, een witte bef, een zware jas die tot even boven de knieën reikt, en (niet zichtbaar) een halflange broek. De jas is met een reeks knoppen bezet en de brede mouwen zijn omgeslagen. Onderaan de jas is een grote, met knoppen afgedichte zak bevestigd. Het is opvallend hoe sterk vooral de drie mannen - en ook wel de vrouw - op elkaar lijken : een vrij zwaar, vol, hoekig gezicht met stompe neus en kleine mond. Ondanks hun leeftijdsverschil is zowel de kledij als de haardracht van de drie mannen dezelfde : halflang, tot op de schouders neerhangend haar met een scheiding op de kruin van het hoofd.

(9) Deze technisch-ambachtelijke informatie werd ons verstrekt door *stielman* Raoul De Bel bij e-mail van 19.7.2011.

(10) *Stabat mater dolorosa* : beginregel van een middeleeuws gebed of gedicht; vaak thema van composities van de grootste musici, zoals o.m. Lassus, Palestrina, Scarlatti, Vivaldi, Pergolesi, Haydn, Dvorak, Pärt.

Onder meer in verband met de bepaling van hun maatschappelijke positie, valt te noteren dat zij geen pruik noch andere attributen – bvb een degen - dragen. Op basis van deze elementen – en zonder voorafgaande kennis over de status van de opdrachtgevers - zouden we al kunnen besluiten dat zij niet tot de adel of de hogere burgerij behoorden, maar eerder tot de klasse der lokale, landelijke notabelen. De zwarte kledij van de man op de voorgrond doet op het eerste gezicht denken aan die van een geestelijke, maar vermits de inscriptie vermeldt dat hij gehuwd was, moeten we eerder denken aan iemand met een *eerzaam* beroep, dat hem onderscheidde van anderen.

Alle personen richten zich naar de gestorven Christus aan het bruinrode kruis, dat op een podium van twee stenen treden opgericht is. De Christusfiguur draagt de traditionele wapperende lendendoek en is aan handen en voeten met drie nagels op het kruishout vastgespijkerd. Bovenaan de verticale kruispaal is het bekende opschrift *INRI* te lezen : *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum* of *Jesus de Nazarener Koning van de Joden*.

Zoals gezegd staan al deze figuranten afgebeeld tegen een achtergrond van een licht heuvelend, met weiden en bomen bekleed landschap. De wolken- en hemelpartij vult ongeveer de bovenste helft van het schilderij. De donkere wolken dragen witte randen die een centraal blauw veld afboorden, waartegen de Christusfiguur zich aftekent. De voorgrond van de hele scene lijkt gewoon een groen grasvlak te zijn. Daaronder staat de - vermoedelijk onvolledige - inscriptie die op de fotografische afbeelding niet of zeer moeilijk te lezen valt, zodat de juistheid van de door Veilighuis Bernaerts geleverde tekstversie niet kan gecontroleerd worden. De foutief geïnterpreteerde data werden via genealogisch onderzoek aangevuld of gecorrigeerd (zie verder).

TYPERING

Op basis van de inscriptie (zie verder) kan het schilderij omschreven worden als een grafschilderij. Het werd vervaardigd ter nagedachtenis aan de afgebeelde overledenen, met de bedoeling de voorbijganger uit te nodigen tot een gebed voor hun zielenrust. Normalerweise werd dergelijk paneel opgesteld of opgehangen boven of in de onmiddellijke nabijheid van het graf van de overledene. Het droeg vaak een – hier ontbrekende –

vermelding in de aard van *Hiervoren ligt begraven*. In het geval van *ons* paneel of schilderij, wordt enkel vermeld dat de overledene, Joanna Van Meirhaeghe, begraven was (ergens) in de kerk waar het schilderij hing.

Een schilderij waarbij de nabije familie rond een afbeelding van de Verlosser geschaard staat, behoort tot de *memoratieve afbeeldingen* die ten minste al tot de 13de eeuw opklimmen en in de 17de en 18de eeuw populair waren. De oudste gekende afbeeldingen zijn vooral in stenen bas-reliëftechniek uitgevoerd. Het schilderij waarmee we hier te maken hebben, kadert in de filosofie van de 17de- eeuwse Contrareformatie. In dit soort werken wordt vooral de nadruk gelegd op de heilbrengende betekenis van Christus' kruisdood, met zelfs de verering van het Heilig Kruis als dusdanig (*Ave crux, spes unica : gegroet O kruis onze enige hoop*), en de hulp die de levenden de doden kunnen bieden door voor hen te bidden, zodat hun ziel uit het vagevuur zou verlost worden. Misschien kan het al tekenend genoemd worden voor een evoluerende tijdsgeslacht, dat dergelijke aansporingen, die op 17de- eeuwse afbeeldingen expliciet en nadrukkelijk vermeld staan, op dit 18de- eeuws schilderij niet (meer) voorkomen. Hier wordt immers alleen in de inscriptie verwezen naar de overledenen, terwijl de geloofsboodschap enkel uit de afbeelding moet blijken

SCHILDER

De thematiek, de opstelling, de houdingen, al de aspecten die we hier aantreffen, waren niet alleen zaken waar alle toenmalige kunstenaars mee vertrouwd waren, het waren ook strakke schema's geworden waarvan men niet afweek. Voor minder geoefende kunstenaars was het dan ook vrij gemakkelijk om dergelijke afbeeldingen op een bijna stereotype wijze te componeren en die, volgens de vraag van de klant, met een min of meer getrouwe realistische weergave van de overledene(n) en eventueel hun nageslacht in te vullen. Dat alles kunnen we ook in het onderhavig schilderij enigszins terugvinden : een vrij goede, wellicht nagetekende afbeelding van de Christusfiguur, met zelfs enige anatomische detaillering; een opmerkelijke gelijkenis van de verschillende personen die tot eenzelfde familie behoren; een eerder summier maar duidelijke karakterisering van hun maatschappelijke status

via hun kleding en haardracht. Ook het perspectief van de kruistreden klopt en de wolkenhemel, hoewel wat vereenvoudigd weergegeven, is niet slecht uitgevoerd. We hebben hier te maken met een kunstenaar die op zijn minst goed kon natekenen en enige schilderkunstige vaardigheid bezat. Maar daartegenover staat dan de onbeholpenheid inzake een gedetailleerde afbeelding van hun houding en van hun handen. Voor zover het mogelijk was, werd op basis van de toch wel ondankbare fotografische weergave, nagegaan met welke mate van fijnheid en precisie de kunstenaar hier tewerk gegaan is. Ook hier wordt de beperktheid van de schilder merkbaar : klaarblijkelijk waagde hij zich niet aan een meer dan oppervlakkige en dus voor iedereen herkenbare karakterisering. Details inzake kleding, plooiën, afwerking, lichaamshoudingen bleven bewust en letterlijk vaag. We kunnen dan ook concluderen dat de schilder zeker geen topschilder was, maar ook geen derderangs *kladpotter*.

De identiteit van de schilder wordt niet vermeld op het paneel en is niet meer via andere wegen te achterhalen. Men kan denken aan een lokale schilder die in het dorp of in een naburige kleine stad woonde, die diverse soorten schilderwerken maakte (bestemd voor processies, overlijdens of zelfs commerciële doeleinden) en ook andere bedrijfsbezigheden kon hebben. Wortegem – want daar woonden de opdrachtgevers - was als dorp zeker te bescheiden om er een economisch leefbaar schildersatelier te vestigen en van een zelfstandige Wortegemse (of Kruishoutemse) schilder hebben we nooit een archiefspoor gevonden. Zodra het om werkzaamheden ging die niet de primaire of dagelijkse behoeften betrof, trok men - en dat zelfs tot diep in de 20ste eeuw - naar de dichtstbij gelegen grotere agglomeratie en, héél uitzonderlijk naar de grote stad. Voor Wortegem zou dat normalerwijze Oudenaarde, misschien Waregem, Kortrijk of Gent kunnen geweest zijn. Deze keuze werd ook bepaald door de bereikbaarheid via het openbaar vervoer (koets) en van de geldbuidel van de opdrachtgevers. Daarmee is het nog altijd niet duidelijk of hier een beroepsschilder (uit de grote stad) aan het werk was of een persoon (uit een kleinere stad of dorp in de buurt) die de teken- en schilderkunst enigszins beheerste en/of occasioneel een schilderwerk maakte. Wij opteren voor de tweede mogelijkheid.

OPDRACHTGEVER(S)

Zodra de anonieme figuren op het paneel een naam krijgen, kunnen ze ingeschakeld worden in het spectrum van het cultuurhistorisch leven van een welomschreven verleden. Dat is niet alleen belangrijk voor de kennis van het verleden en voor de omgang ermee door de mensen van nu, voor wie dat verleden een concrete, inhoudelijke betekenis krijgt, maar meteen ook voor de beleving en de appreciatie van het schilderij zelf. Het werk wordt daarmee immers uit de anonimiteit gehaald, krijgt een *identiteit* en wordt *levende geschiedenis*.

De tekst onderaan de voorzijde van het paneel i.v.m. de opdrachtgevers en schenkers, blijkt dus moeilijk te ontcijferen, op twee namen na : *Johanne Van Merhaeghe filia Lyons* en *Joos Van Merhaeghe* haar tweede echtgenoot. De naam van haar eerste echtgenoot, die eveneens op het paneel vermeld staat, is quasi onleesbaar. Over de vier afgebeelde protagonisten volgt hierna een genealogische schets van hun levensloop.

Joanna Van Meirhaeghe werd te Wortegem geboren op 7 januari 1652 als dochter van Lyoen (Leon, Lioen, Lyon) Van Meirhaeghe en Magdaleene Vanden Dijcke. Haar ouders baatten er een hoeve uit *op quartier ghenaeempt de Cley* waar van hen minstens elf kinderen geboren werden (11). Zowel de Van Meirhaeghes als de Vanden Dijckes vormden geslachten van herenboeren en dorpsnotabelen te Wortegem en in de buurdorpen. Zo was Joanna's zuster, Joozijne Van Meirhaeghe gehuwd met Jacques Vander Straeten, schepen van Walem en zoon van de baljuw van de heerlijkheid van Walem. Haar broer Frans Van Meirhaeghe was gehuwd met Janneke Vande Woestijne, dochter van heer Joos Vande Woestijne, baljuw van de heerlijkheden van Bouveloo en Bulcke te Wortegem, die na de dood van zijn eerste echtgenote Marie Dugardyn, hertrouwde met Arijne Van Meirhaeghe. Joanna's zuster Magdaleene Van Meirhaeghe huwde met Jan De Coninck, griffier van Wannegem. Haar nichtjes, Tanneke en Arijnke Van Meirhaeghe, dochters van de voornoemde Frans, werden kloosterzuster, respectievelijk in het klooster van Maagdendale te Pamele en dat van de Zwarte Zusters te Oudenaarde. Joanna's tantes van de moederlijke zijde, Elisabeth en Passchijntje Vanden Dijcke, werden begijn *int cleyen baghinhof te Gent*. Haar oom Gillis Vanden

(11) De huidige Kleistraat in de buurt van het Hof van Walem.

Dijcke was anno 1659 griffier van de heerlijkheid van Walem. Joanna's ouders overleden allebei te Wortegem in december 1658, wellicht aan de gevolgen van een besmettelijke ziekte : Lyoen Van Meirhaeghe op 5 december en Magdaleene Vanden Dijcke op 17 december (12). Op basis van de Staat van Goed die na hun overlijden werd opgemaakt, mogen we hen gefortuneerd noemen. De boedelbeschrijving omvat immers, naast een lange lijst van een zestigtal renten en obligaties, niet minder dan vijf *behuisde hofsteden* en ruim veertig hectaren land, dat hoofdzakelijk gelegen was te Wortegem op de Walemkouter, op de Cauborrekouter, in Wiskensveld en in Heesterbeke, maar ook te Nokere, Petegem, Ooike en te Anzegem (13).

Joanna (Janneke, Johanna) Van Meirhaeghe huwde op 23-jarige leeftijd te Anzegem op 19 mei 1675 met heer **Antoon De Schietere**, geboren te Anzegem ca 1639 als zoon van Antoon De Schietere, baljuw van Hemsrode in Anzegem, en Maria D'Hulst. Hij was een telg uit het prominente geslacht De Schietere, dat eeuwenlang een eersterangsrol speelde in de streek. Antoon jr. vervulde het schepenambt van de heerlijkheid van Hemsrode (14). Het echtpaar vestigde zich te Anzegem waar hun twee kinderen geboren werden :

1. **Antoon De Schietere**, geboren op 7 mei 1676 en ongehuwd overleden vóór 1.9.1696.

(12) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel III, Handelingen Geschied- en Oudheidkundige Kring Oudenaarde(HGOKO), 2007, 151-152.

(13) Stadsarchief Oudenaarde (SAO), Staten van Goed Oudenaarde (SVGO), register (reg.) 77, f° 116 v, dd. 9.4.1659; Verdeling (vd), reg. 78, f° 211v, dd. 24.7.1660.

(14) de SCHIETERE de LOPHEM, A., 1968, Histoire de la famille de Schietere, Tablettes des Flandres, rec. 9, 124.

2. Philippe De Schietere, geboren op 26 november 1680. Hij huwde te Nokere op 26 april 1704 met zijn volle nicht Maria Anna Van Cauwenberghe, dochter van Pieter Jan Van Cauwenberghe, burgemeester van Nokere, en van Catharina Van Meirhaeghe. Bruidegom en bruid vroegen en kregen ook dispensatie wegens bloedverwantschap in de tweede en de derde graad. Hun zeven kinderen werden te Wortegem geboren. *Sieur Philippe De Schietere* was schepen van de heerlijkheid van Basseye te Wortegem. Op 26 mei 1767 had Philippe De Schietere - *gecomen synde tot eenen grooten ouderdom* - zijn testament gemaakt. Hij overleed anderhalve maand later op 87-jarige leeftijd te Wortegem op 16 juli 1767 en werd met *officio summo* of de hoogste dienst in de kerk van Wortegem begraven. Bij zijn overlijden bezat Philippe De Schietere o.m. vijftien hofsteden en 75 hectaren onroerend goed (15).

Eerzaeme Antoon De Schietere overleed te Anzegem op 3 december 1693 (16). Zijn Staat van Goed werd op 9 juli 1694 overgebracht door weduwe Janneke Van Meirhaeghe (17). Deze laatste datum wordt ook in de inscriptie op het rouwpaneel vermeld. De weduwe hertrouwde anderhalf jaar later te Wortegem op 6 april 1695 met naamgenoot en verre bloedverwant **Judocus Van Meirhaeghe**. De bruidegom werd op 16 november 1655 geboren te Wortegem als zoon van Arnold Van Meirhaeghe en Janneke De Tavernier. Zijn moeder was de dochter van Pieter De Tavernier en Adriana Tsiobbels die, na de dood van haar eerste echtgenoot, hertrouwde met ene Joos Van Meirhaeghe, weduwnaar van Joanna Vanden Berghe (18). De broer van onze Judocus Van Meirhaeghe, Arnold (Arent) Van Meirhaeghe, was herenboer op het imposante hof van Walem en griffier van Wortegem; net als broer Judocus was ook hij met een dochter Vander

Haeghen gehuwd, m.n. met Jacoba. Dit kluwen van endogame huwelijken is tekenend voor de huwelijkspolitiek van deze notabele geslachten. Judocus' vader oefende te Wortegem de functie van koster uit. Daarmee continueerde hij een eeuwenlange familietraditie. De Van Meirhaeghes vormden immers minstens vanaf het einde van de 16de eeuw tot op het einde van de 18de eeuw te Wortegem een ononderbroken lijn van kosteren. Reeds in 1578 lezen we immers dat *Pieter van Merhaghe den jonghen* 19 pond ontvangt *vor een jaer up de orghele te spelen* (19). Een ware kosterdynastie dus. Arnold Van Meirhaeghe, *custos parochiae de Worteghem* of koster van Wortegem overleed aldaar op 28 november 1675 (20). Zijn weduwe overleed 34 jaar later te Wortegem op 6 april 1709. Zoals zoveel bloedverwanten werd ook zij in de plaatselijke kerk begraven.

Toen Judocus (Joos) Van Meirhaeghe huwde met weduwe Janneke Van Meirhaeghe, was ook hij reeds weduwnaar. Op 24 september 1682 was hij immers gehuwd met **Judoca Vander Haeghen**, die te Wortegem overleden was op 8 november 1694 (21). Uit zijn eerste huwelijk werden tussen 1684 en 1692 te Wortegem vijf kinderen geboren :

1. Joanna Van Meirhaeghe, geboren op 29 februari 1684. Zij huwde met Frans Dierins, die in 1713 in Ijsselmoredem overleed, waarna ze hertrouwde met Jan De Volder (22).
2. Arnold Van Meirhaeghe, geboren op 2 december 1686. Hij huwde een eerste maal te Bevere op 1 april 1710 met Anna Vanden Dorpe, dochter van Michiel Vanden Dorpe en Margriete Van Meirhaeghe, met wie hij in de derde graad verwant was. Hij volgde zijn vader op als koster van Wortegem. Anna Vanden Dorpe overleed te Wortegem op 1 januari 1726 (23). Arnold Van Meirhaeghe hertrouwde een jaar

(15) SAO, SVG0, reg. 132 / minuut (min.) 758, dd. 3.6.1768; vd., reg. 132 / min. 760, dd. 23.7.1768; vd., reg. 132, dd. 3.3.1769.

(16) Volgens de Genealogie de Schietere de Lophem (p. 124) : overleed Antoon op 10.10.1693, wat fout is. Zowel het parochieregister van Anzegem, de Staat van Goed van Antoon, als de inscriptie op het paneel vermelden : 3.12.1693.

(17) SVG0, reg. 96, f° 12, dd. 9.7.1694 / min. 401.

(18) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel V , HGOKO, 2009, 196-203.

(19) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel II, HGOKO, 2006, 347.

(20) SAO, SVG0, reg. 90, f° 62, dd. 12.11.1676 / min. 330.

(21) SAO, SVG0, reg. 96, f° 176 v, dd. 31.1.1696 / min. 409.

(22) SAO, SVG0, reg. 102, f° 42, dd. 7.5.1715 / min. 462 (Devolder).

(23) SAO, SVG0, reg. 106, f° 79, dd. 12.4.172 / min. 495.

later te Petegem op 22 januari 1727 met Maria Anna Cnockaert. Uit zijn beide huwelijken werden respectievelijk negen en zeven kinderen geboren. Arnold Van Meirhaeghe overleed te Wortegem op 12 februari 1743. In de minuut van zijn Staat van Goed minuut lezen we o.m. dat aan het sterfhuis nog achterstallig geld moest betaald worden voor Arnolds *costeraele diensten inde kercke* (24). Chirurgijn Vander Meeren ontving 12 ponden parisis voor het *curreren vanden overledenen in sijne leste sieckte. Voor het celebreren vanden goddelijcken dienst van d'uijvaert tot laeffnisse van de ziele van d'overledene* werd aan de pastoor van Wortegem 30 ponden parisis betaald. Jan Bovijn ontving drie ponden parisis voor het *maecken van het graf, reep ende pelder recht, benefens het gonne vande sepulture ter causen vande begrafenisse inde kercke, samen met de dootkiste* (25). Arnold Van Meirhaeghe werd in het koor van de kerk begraven, links van zijn vader : *sepultus in choro beatae Maria Virginis a sinistris patris suis*. Zijn weduwe Anna Maria Cnockaert overleed 44 jaar later aldaar op 16 april 1787. Hun zoon Pieter Van Meirhaeghe fs Arnold (° 1719) werd priester bij de Recolletten. Zoon Frans Van Meirhaeghe fs Arnold (° 1725) overleed twee jaar na zijn vader te Wortegem op 22 mei 1745 en werd in het koor van de kerk begraven. Zoon Arnold Van Meirhaeghe fs Arnold (° 1721) werd eveneens in de kerk Wortegem begraven. Diens dochter Barbara Theresia Van Meirhaeghe (° 1751) huwde met notaris en burgemeester van Wortegem Charles De Winne, zoon van Laurens De Winne en Ferdinandine Van Meirhaeghe. Zijn kleinzoon Frans Van Meirhaeghe (° 1783) was *agent d'affaires* en *adjoit en maire* of schepen van Wortegem; diens dochter Euphemie Victoria Van Meirhaeghe (° 1821) huwde met

Marcellinus Juliaan Plancquaert, geneesheer en burgemeester van Wortegem; zij waren de ouders van o.m. Hector Plancquaert (° 1863), schrijver en bekend Daensistisch politicus (26).

3. Judocus Van Meirhaeghe, geboren op 25 februari 1689. Hij overleed ongehuwd te Wortegem op 10 april 1714 (25 jaar oud).
4. Maria Van Meirhaeghe, geboren op 16 april 1692. Zij huwde te Wortegem op 9 juni 1716 met Pieter De Bosschere fs Joos, telg uit het kapitaalkrachtige geslacht De Bosschere dat eeuwenlang de lakens uitdeelde in de streek van Anzegem, Tiegem, Vichte, Otegem. Pieter De Bosschere overleed te Anzegem op 22 december 1750 (27). Maria Van Meirhaeghe overleed te Anzegem op 10 januari 1760 en werd er in de kerk begraven (68 jaar oud).
5. Anna Van Meirhaeghe, geboren op 16 april 1692, tweelingzuster van Maria. Zij huwde te Wortegem op 26 oktober 1715 met Lieven Balcaen fs Paeschier, zoon uit het Nokerse baljuwsgeslacht Balcaen. Tussen 1716 en 1737 werden van hen te Wortegem acht kinderen geboren. Lieven Balcaen overleed te Wortegem op 14 augustus 1762 (28). Anna Van Meirhaeghe overleed te Wortegem op 7 juli 1775 (29).

Terug naar de opdrachtgevers van het rouwpaneel. Judocus Van Meirhaeghe hertrouwde dus vijf maanden na de dood van zijn eerste echtgenote te Wortegem op 6 april 1695 met Joanna Van

(24) SAO, SVGO, reg. 116, f° 18, dd. 5.2.1745 / min. 576; vd., reg. 116, f° 142, dd 12.10.1745 / min. 578; vd., reg 116, f° 145 r, dd 12.10.1745 / min. 578.

(25) Pelder : baarkleed; kleet waarmee de lijkbaar of katafalk gedekt wordt. Men kon mét of zonder pelder begraven worden, naargelang van de uitvaartklasse.

(26) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel V, HGOKO, 2009, 198-199.

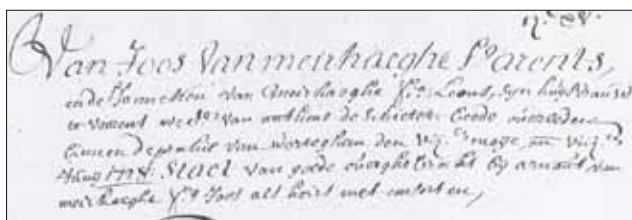
(27) SAO, SVGO, reg. 121, f° 238 v, dd. 9.5.1752 / min. 622.

(28) SAO, SVGO, reg. 128, f° xx, dd. 7.1.1763 / min. 701.

(29) SAO, SVGO, reg. 137, f° xx, dd. 10.11.1775 / min. 828.

Meirhaeghe, weduwe van Antoon De Schietere. Uit dit huwelijk werden geen kinderen meer geboren. Het echtpaar vestigde zich te Wortegem. Een half jaar vóór zijn dood - op 15 december 1727 - legde Judocus Van Meirhaeghe nog een *getuijgenisse* af over de te kleine inkomsten van de Wortegemse pastoors : *Joos Van Merhaghe als coster den tijt van over de veertigh jaeren verklaarde hierin dat hij de heeren pastoors seer dickmaels hebben sikh hooren beclaeghen over het cleijn provenue der pastorije van Worteghem.* Judocus en Joanna Van Meirhaeghe, *uxor posthuma custodis* of *echtgenote van wijlen de koster*, overleden beiden met amper een maand tussentijd te Wortegem, respectievelijk op 7 mei en 8 juni 1728 (30). Bij leven was Judocus Van Meirhaeghe dus, net als zijn grootvader Pieter, zijn vader Arnold, zijn zoon Arnold en kleinzoon Jan-Baptiste Van Meirhaeghe, koster te Wortegem. Zoals zoveel kosteren, waren deze Van Meirhaeghes hoogstwaarschijnlijk ook dorpsonderwijzers. Geletterd waren ze in ieder geval; dat wordt geïllustreerd door de sierlijke handtekening waarmee koster Judocus Van Meirhaeghe enkele maanden voor zijn dood tekende (zie illustratie).

De Staat van Goed van Joos en Janneke Van Meirhaeghe werd op 19 november 1728 overgebracht door zoon Arnaut (Arnold) Van Meirhaeghe, in het bijzijn van schoonzoon Jan De Volder, schoonzoon Pieter De Bosschere en Philippe De Schietere, zoon uit Jannekes eerste huwelijk. Het echtpaar bezat drie *behuysde en beplante hofsteden*, twee te Wortegem – waarvan er één verpacht werd aan schoonzoon Jan De Volder – en één te Anzegem. Judocus en Janneke woonden op een hofstede te Wortegem, oostwaarts grenzend aan de *Pont- ofte Herstraete* en westwaarts aan het *Goetstraetien* (Goedstraatje). Aan meersen, weiden, landbouwgronden en bossen bezaten ze om en bij de dertig hectaren land, die zich hoofdzakelijk te Wortegem situeerden, maar ook te Anzegem, te Nokere en te Elsegem. Deze gronden werden grotendeels verpacht, o.m. aan zoon Philippe De Schietere en aan schoonzoon

Van Joos Van Meirhaeghe Parents,
 en de hofsteden van Meirhaeghe sijn Leent, sijn hofsteden
 te Wortegem wech van Antoon De Schietere. Ende vintende
 Gemeen Depenlic van Worteghem den 15. Decem. 1727.
 1728. Staat van goede overghebracht by Arnaut van
 Meirhaeghe sijn all' heert met contenten.

Jan De Volder. Verder bleken de vijf kinderen – één uit het eerste huwelijk van Janneke en vier uit eerste huwelijk van Joos – als huwelijksgift voor een totaal bedrag van 3623 ponden ontvangen te hebben. Het echtpaar fungeerde ook als plaatselijke bankiers of geldschieters, want aan zes personen werd voor een totaal bedrag van 2678 ponden aan *besette renten en croiserende obligatien* uitgeleend. Om deze bedragen te kunnen plaatsen: de drie hofsteden samen hadden een geschatte waarde van 2655 ponden. Even hoopten we in de staat van goed of in de bijbehorende *minuten* een vermelding terug te vinden over het rouwpaneel – bv de rekening van de schilder - maar dat was niet het geval. (illustratie : aanhef staat van goed van Joos en Janneke)

Uit deze korte schets van het familiale en sociale milieu waaruit de protagonisten stammen, mag besloten worden dat zij zeker aan de voorwaarden voldoen om als opdrachtgevers in aanmerking te komen. Als dorpsnotabelen waren immers gefortuneerd en konden dus een dergelijk statussymbool probleemloos betalen. Ze waren bovendien, gezien de vele geestelijken in de familie, zeker devoot rooms-katholiek. En met een eeuwenlange kosterlijke familietraditie en een carrière van veertig jaar was Judocus door en door vertrouwd en vergroeid met het kerkleven te Wortegem.

WIE IS WIE?

Op het paneel staan vier figuren afgebeeld : rechts van het kruis een vrouw; links drie mannen op een rij. Over wie de vrouw is, kan weinig twijfel bestaan, dat moet wel Joanna Van Meirhaeghe zijn. Het mannelijke trio is moeilijker te identificeren. De eerste man die het dichtst bij de Gekruisigde staat, is ongetwijfeld Joanna's tweede echtgenoot koster Joos Van Meirhaeghe. De twee andere figuren leveren meer identificatieproblemen. De tweede persoon in de rij – hij die in het bruin gekleed gaat - zou Joanna's eerste echtgenoot Antoon De Schietere kunnen zijn, maar die overleed in Anzegem en werd ook aldaar begraven. Opvallend is echter dat het gezicht van deze jongere persoon sterk lijkt op dat van de eerste : Joos Van Meirhaeghe. Het zou dus om zijn jong gestorven zoon en naamgenoot Judocus (Joos) Van Meirhaeghe kunnen gaan.

(30) SAO, SVGO, reg. 107, f° 215, dd. 19.11.1728 / min. 506.

Boven het hoofd van Joanna Van Meirhaeghe en van de twee eerste mannen in de rij is, zoals gezegd, telkens een *rood kruisje* aangebracht, wat betekent dat ze gestorven waren toen ze afgebeeld werden. Vanuit deze optiek zou alleen de derde mannelijke persoon op de achtergrond – die zonder vlammen kruisje - nog in leven zijn. Hij zou zoon-koster Arnold Van Meirhaeghe kunnen zijn die inderdaad pas in 1743 overleed. De enige andere in 1728 nog in leven zijnde zoon uit hun beider vorige huwelijken, is Philippe De Schietere die te Wortegem overleed in 1767 en eveneens in de kerk van Wortegem werd begraven. Op welke plaats hij precies ter aarde werd besteld, wordt niet gezegd. De kans is groot dat hij niet bij de Van Meirhaeghes werd bijgezet, aangezien de De

Schieteres een aparte notabele struik vormden die in de kerk ongetwijfeld hun eigen familiale laatste rustplaats hadden.

INSCRIPTIE EN DATERING

Volgens Luc Goeminne werd ooit door zijn vader dr. Jozef Goeminne en een niet nader genoemd persoon een poging ondernomen om de moeilijk leesbare, zesregelige tekst onderaan het paneel via ultraviolette bestraling leesbaar(der) te maken en te ontcijferen (31). Wat ze ervan konden maken, werd uitgetypt en op de achterzijde van het paneel gekleefd. Het is deze - onvolledige en deels foutief geïnterpreteerde - tekst die op de website van Veilinghuis Bernaerts verscheen:

*In dese kercke is begraven Johanne Van Merhaeghe
filia Lyons overleden den (7 bre : september?) 1725 in huwelyck
gheweest met ... (Sce Hse?)... overleden den
3de Xbre 1693 saemen geprocreert ende daer
naer in huwelyck gheweest met Joos van Mer
haeghe coster deser prochie overleden den 7 Mey 1725*

De correcte informatie in de tekst werd, door ons, in vetjes aangeduid. Met *In dese kercke* wordt de kerk van Wortegem bedoeld. Dat wordt bevestigd door wat in de laatste regel gezegd wordt over Joos Van Meirhaeghe : *coster deser prochie*. Joos was, zoals we reeds zegden, koster van Wortegem. *Saemen geprocreert* : dit betreft de kinderen die verwekt werden tijdens Joanna's eerste huwelijk met Antoon De Schietere. Wellicht wordt hier alleen het *aantal* kinderen vermeld, aangezien er geen ruimte genoeg voorzien is voor de volledige namen van haar beide kinderen. Naar de kinderen uit het eerste huwelijk van Joos wordt niet verwezen en hun beider tweede huwelijk bleef, zoals gezegd, kinderloos. De overlijdensdata van de getypte – en wellicht foutief gelezen - tekstversie stemmen slechts gedeeltelijk overeen met de gegevens uit de parochieregisters en de Staten van Goed (32). Joanna en Joos Van Meirhaeghe overleden respectievelijk op 8 juni en 7 mei 1728 - en niet in 1725 (33). De Staat van Goed van het echtpaar werd trouwens opgemaakt in oktober 1728, enkele maanden na hun dood. Aangezien Joanna Van Meirhaeghe in de inscriptie als eerste vermeld wordt, vóór haar beide

echtgenoten, lijkt zij de hoofdfiguur en dus ook de hoofdpdrachtgever tot het vervaardigen van het paneel te zijn. Dat er in de tekst niet verwezen wordt naar de kinderen uit het eerste huwelijk van Joos Van Meirhaeghe, wijst eveneens in die richting. Dit is toch wel een merkwaardige vaststelling in een periode dat vrouwen toch duidelijk minder op de voorgrond traden. Aangezien 1728 de meest recente datum op het paneel is, kan het in principe ten vroegste van datzelfde jaar dateren. Tenzij Joanna en Joos Van Meirhaeghe zich al bij leven lieten portretteren en hun overlijdensdata er naderhand werden aan toegevoegd. Indien echter zoon Arnold Van Meirhaeghe – die in 1743 overleed - de opdrachtgever was, zou het ook enkele jaren later kunnen gemaakt zijn. Mocht dit het geval zijn, dan is de vraag hoe die overledenen afgebeeld konden worden zoals ze er in realiteit uitzagen? Bestonden er dan portretten van Joos en Joanna waarop de schilder zich gebaseerd had? De datering door Veilinghuis Bernaerts – ca 1700 – klopt in ieder geval niet. Het paneel is zeker drie decennia jonger en werd wellicht tussen 1728 en 1743 gekonterfeit.

(31) Brief van Luc Goeminne dd. 4.6.2010.

(32) Afgezien van de foute lezing van de data op het paneel, hoeven de verschillen in data geen verbazing te wekken. De ervaring leert ons dat de meeste overlijdensdata die in de Staten van Goed vermeld worden, niet overeenstemmen met de officiële sterftedata die in de parochieregisters vermeld staan.

(33) Een onduidelijke 5 kan makkelijk met een 8 verward worden.

KOSTER

Samen met dat van schoenmaker en boekbinder is dat van koster aan het begin van de 21ste eeuw een met uitsterven bedreigd beroep. Dat was vroeger wel even anders. Toen was de koster, als praktische rechterhand van de pastoor, de spil van het kerkelijk leven en behoorde hij tot de bekende figuren van het dorp. Daar waar door de teruglopende kerkelijkheid in Vlaanderen, vele parochies zelfs geen eigen pastoor meer hebben, geldt dat in nog meerdere mate voor de koster.

Het woord koster is afgeleid van het Latijnse *custos*, wat bewaker of beschermer betekent, in dit geval van het kerkgebouw en zijn schatten.

Hij was meer bepaald belast met de dagelijkse zorg voor het kerkgebouw en het klaarzetten van de verschillende voorwerpen voor de liturgische eredienst. Hij stond in voor alle praktische aangelegenheden zoals verlichting, verwarming, klein onderhoud van het kerkgebouw en eventueel het onderhoud van de tuin of het kerkhof. Zijn taken, die van parochie tot parochie varieerden, omvatten ook functies als torenmeester, kerkmeester, kerkbaljuw, *suisse*, organist, voorzanger, klokkenluider, sacristein en soms zelfs grafdelver of begrafenisondernemer *avant la lettre*. Hij behoorde ooit ook tot de weinige geletterden van het dorp en hij combineerde zijn kosterlijke taken dan ook vaak met de functie van schoolmeester of griffier (34).

Dat deze kleurrijke figuur aanleiding gaf tot het ontstaan van spreekwoorden hoeft dan ook niet te verbazen. Hierna volgen er enkele. *Kosters koe mag op het kerkhof grazen of weiden* : wat de één niet mag, is de ander toegestaan. *Als de koster en de paster kijken, komt het al uit* : als twee medeplichtigen ruziën, komt de waarheid boven. *Honderd kosters, negenennegentig zotten* : doen alsof men geleerd is en daardoor als dwaas overkomen. *Als twee dokters naar een zieke gaan, luidt de koster de klokken* : het ziet er voor de patiënt slecht uit als de dokters van mening verschillen over zijn ziekte. Het beroep van koster gaf ook aanleiding tot het ontstaan van veel voorkomende familienamen als De Coster, Costermans, Ceustermans, Custers (Vlaanderen), Koster (Nederland), Küster (Duits), Sexton (Engels), Marguillier of Sacristain (Frans), Sagrestano (Italiaans), Sacristan (Spaans), etc (35).

(34) VAN DER MEEREN C., *Kosters en onderwijzers in Wannegem-Lede in de 19de eeuw*, Kruishoutemse Heem- en Geschiedkundige Kring Hultheim (KHGK Hultheim), Jaarboek 2010, 91-105.

(35) Illustratie: <http://www.le-temps-des-instituteurs.fr/restauration/sacristain.jpg>

HERKOMST PANEEL : VAN WORTEGEM NAAR KRUISSHOUTEM ?

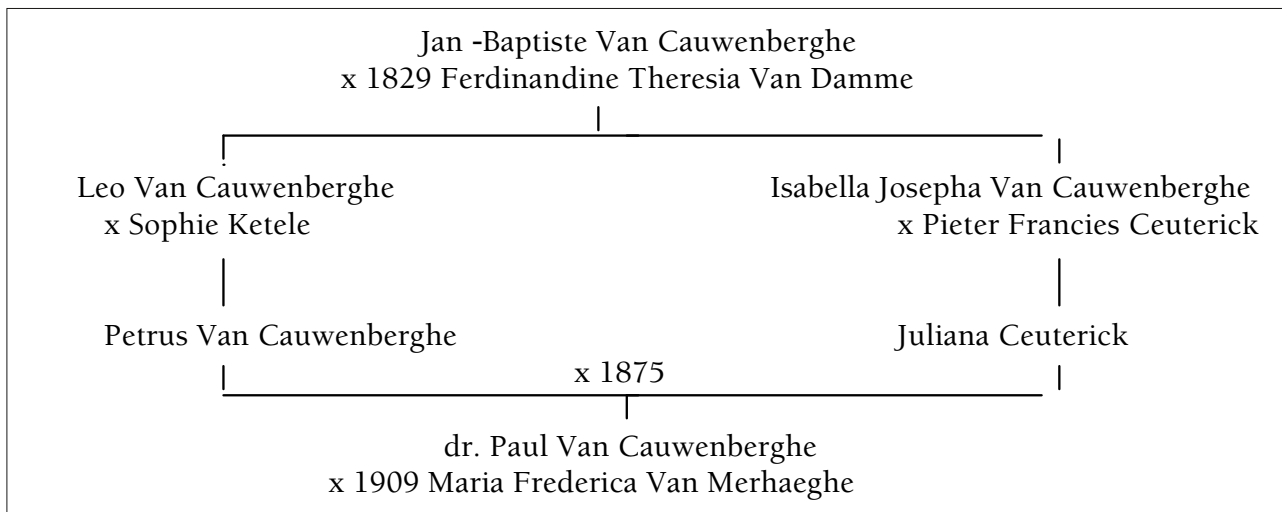
Wat is de herkomst van dit rouwpaneel? In welke parochiekerk werd het paneel oorspronkelijk aangebracht? En welke weg heeft het gedurende bijna drie eeuwen - tussen 1728 en 2011 - afgelegd? Volgens dr. Luc Goeminne behoorde het paneel met zekerheid – gedurende enige tijd – ooit tot het patrimonium van de kerk van Kruishoutem (36). Een andere bron vertelt dat het uit de oude Romaanse kerk van Kruishoutem werd verwijderd, toen deze omstreeks 1855-1860 afgebroken en heropgebouwd werd. Het paneel zou dan achtereenvolgens via de plaatselijke adellijke familie Desmanet de Biesme, terecht gekomen zijn bij de opeenvolgende rentmeesters van hun uitgebreide domein aldaar, met name bij Jules Cuvellier, zijn schoonzoon dr. Jozef Goeminne en diens zoon dr. Luc Goeminne (37).

Dr. Paul Van Cauwenberghe

Laatstgenoemde verklaart echter dat zijn vader, dr. Jozef Goeminne, het paneel omstreeks 1930 gekocht heeft van collega-dokter **Paul Van Cauwenberghe**, huisarts te Kruishoutem. Wie was deze dokter en hoe zou hij in het bezit van het paneel kunnen

gekomen zijn? Hij werd geboren te Wannegem-Lede op 12 december 1875 als zoon van Petrus Van Cauwenberghe en Juliana Ceuterick en als kleinzoon van Leo Van Cauwenberghe en Sophie Ketele. Zijn ouders waren neef en nicht (38).

verwantschapstafel Van Cauwenberghe

(36) Brief van Luc Goeminne dd. 4.6.2010.

(37) E-mail van Raoul De Bel dd. 11.5.2010.

(38) Door Imelda Dhuyvetter en Waldrick Van Cauwenberghe werd intens onderzoek verricht naar de genealogie Van Cauwenberghe.

Hij huwde te Ooike op 25 september 1909 met **Maria Frederica Sophia Van Merhaeghe**. Zij werd geboren te Ooike op 1 juli 1889 als dochter van Remi Van Meirhaeghe en Euphemie Engelbeen. Ook zij waren bloedverwanten : tweemaal in de derde graad en eenmaal in de vierde graad (zie verwantschapstafel) . Hun vier kinderen werden te Kruishoutem geboren : 1. Joseph Van Cauwenberghe (° 26.7.1910 en ongehuwd overleden te Ooike op 16.12.1957, burgemeester van Ooike van 1953 tot 1957). 2. Pierre Van Cauwenberghe (° 3.9.1911, ongehuwd overleden te Oudenaarde op 23.4.1956, griffier bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde). 3. Jan Van Cauwenberghe (° 12.2.1915 en overleden op 21.11.1965, huwde Jeanne Lebbe, nijveraer) en 4. Elisabeth Van Cauwenberghe (° 27.6.1917, huwde met Albert Verleyen, notaris te Eine). Dokter Paul Van Cauwenberghe vestigde zich als geneesheer te Kruishoutem waar hij in 1910 een herenhuis in de Hoogstraat n° 27 liet optrekken, woning die inmiddels in 2002 bij koninklijk besluit een beschermd monument is en in de volksmond *Bouckaerts villa* wordt genoemd (39). Hij overleed te Kruishoutem op 11 juni 1934. Zijn weduwe Maria Frederica Van Merhaeghe overleed 33 jaar later te Ooike op 5 maart 1967.

Deschoonvader van dokter Paul Van Cauwenberghe, Remi Van Merhaeghe, werd te Ooike geboren op 11 juli 1860 als zoon van Frederik Van Merhaeghe en Felicita Ketele (40). Hij was hun enige overlevende zoon en werd genoemd naar zijn één jaar oudere broertje dat op 30 mei 1858 te Ooike geboren werd, maar een maand later reeds overleed op 27 juni 1859. Zijn broer Desiré, geboren op 17 december 1861, overleed op 24-jarige leeftijd te Ooike op 9 maart 1886. Remi Van Merhaeghe huwde te Kruishoutem op 20 april 1887 met Euphemie Engelbeen, geboren te Kruishoutem op 22 december 1856 als dochter van Adolphe Engelbeen en Sophie Goeminne. Hun drie kinderen werden te Ooike geboren : een zoontje Frederik Desiré Van Merhaeghe - dat amper zes uur leefde en op 11 mei 1888 overleed - en twee dochters : de voormelde Maria Frederica Van Merhaeghe die huwde met geneesheer Paul Van Cauwenberghe en Maria Anna Felicita Van Meirhaeghe (° 2.11.1890) die huwde met dokter chirurg Albert De Caluwé.

Deze tweede dochter werd trouwens postuum geboren, d.w.z. vijf maanden na de dood van haar vader Remi Van Meirhaeghe die op amper dertigjarige leeftijd te Ooike overleed op 16 mei 1890. Euphemie Engelbeen overleed veertig jaar later aldaar op 3 september 1931.

(39) Foto Michel Saveyn.

(40) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel IV, HGOKO, 2008, 127 (Frederik fs Pieter Frans Van Meirhaeghe en Marie Louise Van Heddeghem : XIII.2.2.b.7.j.1.c.)

Toen duidelijk werd dat Paul Van Cauwenberghe met een dochter Van Meirhaeghe bleek gehuwd te zijn, dacht ik meteen dat Kees klaar was. Ik zag het plaatje zó voor me : via zijn echtgenote was hij in het bezit gekomen van het paneel, dat gedurende verschillende generaties als familiestuk binnen de familie Van Meirhaeghe bewaard was gebleven, nadat het om de een of andere reden uit de kerk van Wortegem was verwijderd. Helaas bleek deze hypothese niet te kloppen. Genealogisch onderzoek wees immers uit dat Maria Frederica, haar vader Remi en grootvader Frederic Van Merhaeghe geen nakomelingen, maar slechts verre bloedverwanten waren van Joanna en Joos Van Meirhaeghe die op het paneel zijn afgebeeld. Hun gemeenschappelijke voorvader, Lodewijck Van Meirhaeghe, leefde immers te Wortegem omstreeks het jaar 1500, en

dat is veel te ver in het verleden om nog van *dichte familie* te kunnen spreken. Deze Van Meirhaeghes behoorden tot een andere tak die vanaf 1600 vooral in Ooike wortel schoot, waar zij gedurende vele decennia een eersterangsrol speelden als baljuw, schepenen of griffiers. Hoe Paul Van Cauwenberghe in het bezit kwam van het paneel blijft een open vraag.

De website van Veilinghuis Bernaerts vermeldt dan weer *Hoeve Lichtekouter* te Kruishoutem als plaats van herkomst (41). Volgens Luc Goeminne was zijn vader Jozef van oordeel dat de Van Meirhaeghes van het rouwpaneel op de *Lichtekouter* woonden of gewoond hadden. Dat was zeker niet het geval. Zoals we zegden, woonden en overleden ze te Wortegem. Maar misschien hadden nakomelingen van hen zich in de loop van de 19de eeuw in Kruishoutem gevestigd. Gedurende meer dan drie decennia deed ik research naar het geslacht Van Meirhaeghe. Dit onderzoek wees uit dat de Van Meirhaeghes wel sporadisch, maar nooit prominent, overtalrijk of permanent te Kruishoutem aanwezig waren, zoals dat wél eeuwenlang het geval was te Ooike en te Wortegem, bakermat van het geslacht Van Meirhaeghe. Misschien kon de reconstructie van de opeenvolgende bewoners van *Hoeve Lichtekouter* de oplossing bieden? De Kruishoutemse *Lichtekouter* bestaat, zoals de naam zelf zegt, uit lichte zandgrond en situeert zich op Wijckhuize (sectie A), ten zuidoosten van de wijk Marolle, grenzend aan de Lozerse bossen en De Zandvlooi. In 1744 besloeg de hoeve veertien hectaren. Zouden er tussen de uitbaters van de hoeve dan toch Van Meirhaeghes opduiken die aan het paneel kunnen gelinkt worden? Tijdens het laatste kwart van de 16de eeuw kocht Cornelis De Keyster hoeve Lichtekouter van Jan De Sloovere. Hij werd er opgevolgd door zijn zoon Loys De Keyster. Zijn dochter Marie De Keyster (1637-1721) huwde met Frans Goeminne (1636-1694), schepen van Kruishoutem, die de hoeve van zijn schoonvader overnam. Hij werd er opgevolgd door zijn zoon Ferdinand Goeminne (1685-1749) die huwde met Maria Anna Dhondt (1681-1749). Hun zoon Pieter Jan Goeminne huwde met Judoca Van Craeyveldt en woonde te Nokere. Deze waren de ouders van Joanna Catharina Goeminne (1748-1822) die

(41) De hoeve op de Lichtekouter is momenteel eigendom van en wordt bewoond door Martin Tant, broer van ereburgemeester Paul Tant.

huwde met Pieter Jan De Curte uit Wortegem (42). Hun zoon **Frederik De Curte** (1790-1849) huwde met **Amelie Van Meirhaeghe** en vestigde zich te **Kruishoutem**. Amelie Van Meerhaeghe en Frederik De Curte overleden allebei te Kruishoutem in 1848, Amelie op 29 maart en Frederik 9 december. In hun overlijdensakte worden ze omschreven als *landbouwers*, die overleden waren *in hun huis gelegen Sectie A*. In Sectie A of Wijckhuyze situeert zich ook hoeve Lichtekouter. Het is niet helemaal duidelijk of ze hoeve Lichtekouter ook uitbaatten.

Wéér botsten we op de naam Van Meirhaeghe... Zou de oplossing dan bij Amelie liggen, m.a.w. was zij een nakomeling van de Van Meirhaeghes van het rouwpaneel? Genealogisch onderzoek kon ook hier uitsluitsel geven. Amelie Van Meirhaeghe werd geboren te Ooike op 11 augustus 1798 als dochter van Jan-Baptiste Van Meirhaeghe en Marie Agnes Berton (ook Matton) en overleed te Kruishoutem op 29 maart 1848. Zij huwde met Frederik De Curte en vestigde zich met hem te Kruishoutem op een hoeve op Wijckhuyze. Haar vader, Jan (-Baptiste) Van Meirhaeghe, werd geboren te Ooike op 3 maart 1759 en huwde ca 1786 een eerste maal met Joanna Maria Planckaert uit Elsegem. Hun drie kinderen werden te Ooike geboren : 1. Maria Victoria Van Meirhaeghe (° 7.10.1787; zij huwde te Ooike op 27.1.1819 met Philippe Bernard De Pourcq ° Wortegem 31.8.1785). 2. Jan-Baptiste Van Meirhaeghe (° 18.10.1789 en † Waregem 18.9.1856; hij huwde te Wortegem op 15.1.1817 met Felicita Ballekens † Waregem 25.8.1825; hertrouwde in 1826 met Philippina De Vleeschauwer, ° Nazareth 1788 en † Sint-Baafs-Vijve 1877; uitbaters van de hoeve de *Drie Pachthoven* te Waregem, nageslacht uit beide huwelijken te Waregem) en 3. Dominicus Van Meirhaeghe (° 2.12.1791 en † Ooike 14.4.1874). Joanna Maria Planckaert overleed te Ooike op 28 februari 1797. Jan-Baptiste Van Meirhaeghe hertrouwde te Waregem op 26 september 1797 met Maria Anna Agnes Berton († Ooike 30.7.1856). Kinderen uit het tweede huwelijk te Ooike geboren: 4. Amelia Van Meirhaeghe (° 11.8.1798, huwde Frederick De Curte). 5. Maria Beatrix Van Meirhaeghe (° 23.12.1802). 6. Fredericus

Van Meirhaeghe (° 5.1.1804) en 7. Dionysius Franciscus Van Meirhaeghe (° 24.3.1805) (43). Het wordt meteen duidelijk : Kruishoutem komt in dit verhaal niet voor...

Amelies grootvader, Sieur Jan-Baptiste Van Meirhaeghe, werd geboren te Ooike op 14 mei 1718. Hij huwde te Elsegem op 31 oktober 1745 met Joanna Dhulst, weduwe van Sieur Pieter Joseph De Meulemeester, weduwnaar van Barbara Maes en Pieternelle De Smedt. Hun zeven kinderen werden te Ooike geboren. Sieur Jan-Baptiste Van Meirhaeghe overleed te Ooike op 5 december 1773 en werd er in de kerk begraven. Ook haar overgrootouders - Sieur Jan Van Meirhaeghe en Marie De Kempe - en haar betovergrootouders - Sieur Christiaan Van Meirhaeghe, baljuw van Ooike, en Anna De Craene - waren allen geboren en getogen Ooikenaars en geen Wortegemnaars, laat staan Kruishoutemnaars. Ook opdrachtgeefster Joanna Van Meirhaeghe was van Ooike afkomstig, maar Amelie blijkt ook hier een te verre bloedverwante te zijn om in aanmerking te kunnen komen als persoon die het paneel als familiestuk zou bewaard hebben. Ook deze piste loopt dus dood....

Vertelt het paneel zélf iets over de mogelijke plaats van herkomst? Hoewel de inscriptie geen dorpsnaam vermeldt, bevat ze wél een indirecte aanwijzing. Er wordt immers gezegd dat Joos Van Meirhaeghe *coster deser prochie* was. De volgende vraag luidt dan uiteraard : was hij koster te Kruishoutem? Het antwoord op die vraag kennen we reeds : Joos Van Meirhaeghe was koster te Wortegem. Of hij ook in Kruishoutem *kosterde* is zeer twijfelachtig. Het lijkt logisch ervan uit te gaan dat het paneel bij de parochiekerk hoort waar hij zijn kosterlijke taken vervulde, die van Wortegem dus.

Bovendien waren zowel Joos als Joanna Van Meirhaeghe, net als hun ouders, grootouders en verdere voorouders tot in de 13de eeuw, geboren en getogen Wortegemnaars. Tijdens haar eerste huwelijk met Antoon De Schietere woonde Joanna Van Meirhaeghe wel gedurende een twintigtal jaren in Anzegem, maar toen ze hertrouwde met de koster van Wortegem, vestigde ze zich opnieuw

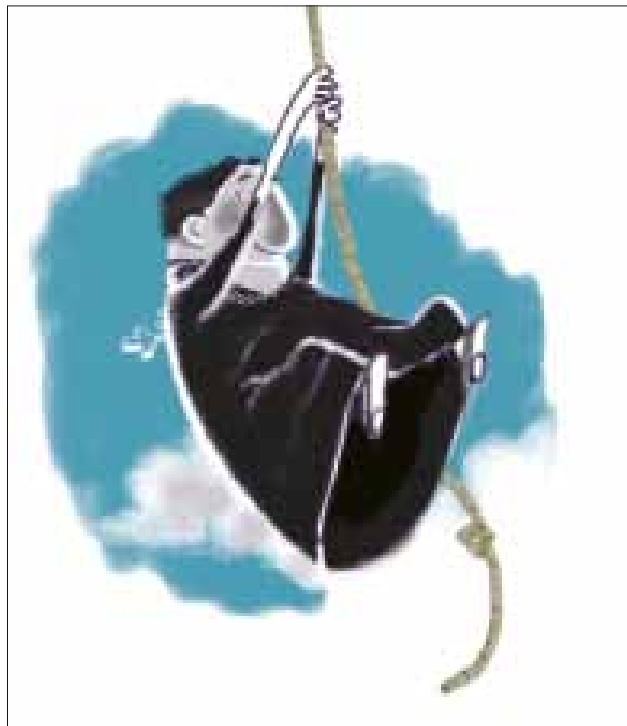
(42) Informatie verstrekt door Imelda Dhuyvetter en Paul Goeminne die de stamboom, gemaakt door zijn oom dr. J. Goeminne, verder aanvulde.

(43) MEIRHAEGHE, H., Genealogie Van Meirhaeghe, Deel IV, HGOKO, 2008, 128-129.

in haar geboortedorp. Zowel Joos als Joanna Van Meirhaeghe overleden ook te Wortegem in 1728 en werden aldaar begraven. Veel van hun bloedverwanten werden, zoals het dorpsnotabelen past, in de kerk van Wortegem begraven. De overlijdensakten van Joos en Joanna bevatten echter geen vermelding in die richting.

De overlijdensakte van Joos' zoon Arnold Van Meirhaeghe – die op 12 februari 1743 te Wortegem overleed en er begraven werd - bevat echter cruciale informatie die de sleutel aanreikt waarmee ons probleem ontsloten kan worden. Van hem wordt immers gezegd dat hij werd *begraven in het koor van de Heilige Maagd Maria, aan de linkerzijde van zijn vader* ofte in het Latijn : *sepultus in choro beatae Mariae Virginis a sinistris patris suis*. De kerk van Wortegem is trouwens toegewijd aan de Heilige Maria (en aan de H. Rochus). Daarmee is bewezen dat zijn vader Judocus Van Meirhaeghe eveneens in de Wortegemse parochiekerk werd begraven. Het is bekend dat rouwpanelen boven of in de buurt van het graf werden opgehangen. Bijgevolg moet het paneel oorspronkelijk tot het patrimonium van de kerk van Wortegem behoord hebben.

We herinneren eraan dat volgens Luc Goeminne het paneel met zekerheid ooit in de oude Romaanse kerk van Kruishoutem aanwezig was (44). Of en waarom het rouwpaneel van Wortegem naar de kerk van Kruishoutem verhuisde blijft een raadsel. Dat het ooit op de *Lichtekouter* zou vertoefd hebben is twijfelachtig. De eventuele uitbaters van Hoeve Lichtekouter waren immers geen nakomelingen of bloedverwanten van de Van Meirhaeghes van het schilderij. De oude Romaanse kerk van Wortegem, waar het rouwpaneel was opgehangen, werd tussen 1905 en 1909 grondig herbouwd tot de huidige neogotische kerk. Het lijkt ons meer dan waarschijnlijk dat het paneel op dat ogenblik de kerk verlaten heeft en aan zijn zwerftocht naar Kruishoutem is begonnen? Zou dokter Van Cauwenberghe het gekocht hebben, toen de inboedel uit de kerk van Wortegem werd verwijderd? Na de verkoop, begin vorig jaar, kwam het rouwpaneel in anoniem

privébezit en verdween daarmee jammer genoeg uit het gezicht. Alle bijkomende informatie is uiteraard zeer welkom.

R.I.P.

Vandaag de dag groeit er nog zelden gras op de buik van onze overledenen. Ongeveer alle graven worden nu afgedekt met een grafsteen van arduin of marmer en bij crematie is er van een buik zelfs geen sprake meer... Met de opkomst van strooiweiden deed het gras echter weer zijn intrede, zij het dan in kortgeschoren uitvoering. Alleen op een vergeten of naamloos graf, krijgt het gras nog de kans om voluit te gaan. Nieuwe grafmonumenten in de kerk en bijbehorende, beschilderde rouwpanelen zijn ook sinds lang voltooid verleden tijd. Het Van Meirhaeghe-paneel is dan ook een interessant relik uit een vervlogen verleden toen de kerk nog in alle opzichten in het midden van het dorp stond, de pastoor het laatste woord had en de koster nog veel noten op zijn zang (45).

(44) Brief van Luc Goeminne dd. 4.6.2010.

(45) <http://edmondprochain.files.wordpress.com/2009/09/sacristain-cloches.jpg?w=500&h=574> :Illustratie